

Asia: VN/1364/2021

Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista yleisesti?

Luontopaneeli kiittää mahdollisuudesta lausua kulttuuriperintöstrategian luonnoksesta. Strategiassa kerrotaan, että: ”Kulttuuriperintöbarometrin (2021) mukaan ihmiset pitävät luontoympäristöä kaikkein tärkeimpänä vaalittavana kulttuuriperintönä. Puhdas ja monimuotoinen luonto nähdään myös tärkeimpänä tulevaisuuden kulttuuriperintönä”. Jotta puhdas ja monimuotoinen luonto tulevaisuuden kulttuuriperintönä pystytään säilyttämään, tulee strategiassa ja sen toimenpideohjelmassa kiinnittää erityistä huomiota siihen, mikä kaikki kulttuuriperinnössämme tukee työtä luontokadon ja ilmastokriisin pysäyttämiseksi ja mikä osa kulttuuriperinnössämme taas on näille tavoitteille kenties vahingollista. Strategiassa onkin ansiokkaasti tunnistettu kulttuuriperinnön rooli ekologisen kriisin taustalla sekä toisaalta kulttuuriperinnön arvo kestävämmän elämäntavan opettelussa ja omaksumisessa (esim. s. 22). Tarkempi analyysi siitä, mikä kulttuuriperinnössämme vaatii ekologisen kestävyuden näkökulmasta kriittistä tarkastelua vaikuttaa kuitenkin olevan toistaiseksi kesken ja Luontopaneeli toivookin, että tähän kysymykseen paneudutaan toimenpideohjelmaa suunniteltaessa monitieteistä yhteistyötä hyödyntäen. Monimuotoista luontoa pidetään yleisesti Suomessa tärkeänä, mutta suuri osa ihmisistä ei tiedä mikä on olennaista monimuotoisuuden kannalta, minkä vuoksi tarvitaan koko väestön läpäisevää luontokasvatusta ja –koulutusta (ml. informaaliit/non-formaaliit menetelmät).

Strategian visio kuuluu: ”Kulttuuriperinnön merkitys yhteiskunnan voimavarana on vahvistunut ja sen seurauksena ihmisten elämänlaatu parantunut: kulttuuriperintö toimii siltana ihmisten välillä ja tarjoaa ratkaisuja kestäväen tulevaisuuden rakentamiselle.” Koska kulttuuriperinnön rooli ekologisen kriisin ratkaisemisessa on hyvin oleellinen, Luontopaneeli toivoo, että jo visio muotoiltaisiin uudelleen niin, että siinä tuotaisiin selkeästi esiin ihmisen ja ympäristön hyvinvoinnin kytkeytyneisyys sekä kulttuuriperinnön rooli siltojen rakentajana – ei vain ihmisten, vaan myös ihmisen ja muun elämän välillä. Luontopaneeli katsoo, että visiossa strategian tavoitteet on ilmaistu selkeästi kapeammin ja ihmiskeskeisemmin kuin mitä strategian henki muuten on. Visioon olisi Luontopaneelin mukaan syytä saada mukaan kokonaisvaltaisempi hyvinvointiajatus, jossa ihmisen hyvinvointi on sidoksissa ympäristöjen hyvinvointiin, jolloin kulttuuriympäristöjen rooli rakennetun ja luonnonympäristön yhdistelmänä korostuu (tyypillisen luonto/kulttuuri -dikotomian sijaan).

Strategiassa painotetaan monin paikoin, että kulttuuriperinnössä yhdistyvät luonto ja ihmisen toiminta ja että ekologinen, kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys limittyvät tiukasti toisiinsa. Oma keskeisenä tavoitteenaan strategiassa on kulttuuriperintö osana ekologista kestävyttä ja tämän tavoitteen soisi tulevan selkeämmin ilmi myös visiossa.

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista oman toimialanne tai tehtävänne näkökulmasta?

Erittelemme alle muutamia lukua 4 koskevia ehdotuksia etenkin luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta:

Koska strategiassa pyritään vahvasti huomioimaan kulttuuriperinnön rooli niin ilmastokriisin kuin luontokadon pysäyttämässä, ehdotamme luvun 4.2. "Kulttuuriperintö ilmastonmuutoksessa" otsikkoa muutettavan laajemmin ekologisen kriisin huomioivaan muotoon: Kulttuuriperintö ekologisessa kriisissä/ympäristökriisissä tai Kulttuuriperintö ympäristömuutoksessa.

Strategiassa on tunnistettu perinnebiotoopit erillisenä uhanalaisena etenkin kulttuuriperintöön liittyvänä luontotyyppinä (luku 4.2.). Strategiassa todetaan, että "luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen ja luontokato vaikuttavat kulttuuriympäristöön ja näkyvät esimerkiksi perinnebiotooppien uhanalaistumisena ja luonnonperinnön köyhtymisenä." Luontopaneeli huomauttaa, että jos luontokatoa ei onnistuta pysäyttämään, näkyvät sen seuraukset paljon laajempina ja vakavampina kuin perinnebiotooppien uhanalaistumisena ja luonnonperinnön köyhtymisenä. Luontokato osana ekologista kriisiä uhkaa kokonaisten ekosysteemien ja lukuisten kasvi- ja eläinlajien olemassaoloa, mukaan lukien ihmiskunta, jolle osa elinympäristöistä on jo käynyt elinkelvottomaksi.

Luontopaneeli kehottaa, että kulttuuriperintöön liittyvän kasvatuksen (luku 4.4.) kehittämisen yhteydessä etsittäisiin kytköksiä kestävyys- ja ympäristökasvatukseen sekä ekososiaaliseen sivistykseen. Luontopaneeli katsoo, että ekososiaalisen sivistyksen lähtökohdat ja tavoitteet tukevat hyvin strategiassa esiin tuotua kulttuuriperintöön liittyvää kasvatusta ja strategiassa olisikin hyvä linkittää näitä yhteen. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa todetaan ekososiaalisen sivistyksen osalta mm. seuraavaa: "Perusopetuksessa tunnistetaan kestävä kehityksen ja ekososiaalisen sivistyksen välttämättömyys, toimitaan sen mukaisesti ja ohjataan oppilaita kestävä elämäntavan omaksumiseen. Kestävä kehityksen ja elämäntavan ulottuvuudet ovat ekologinen ja taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen. Ekososiaalisen sivistyksen johtoajatuksena on luoda elämäntapaa ja kulttuuria, joka vaalii ihmisarvon loukkaamattomuutta, ekosysteemien monimuotoisuutta ja uusiutumiskykyä sekä samalla rakentaa osaamispohjaa luonnonvarojen kestäväälle käytölle perustuvalla kiertotaloudella. Ekososiaalinen sivistys merkitsee ymmärrystä erityisesti ilmastonmuutoksen vakavuudesta sekä pyrkimystä toimia kestävästi."

Luvussa 4.4. Luontopaneeli ehdottaa, että lause "moninainen kulttuuriperintö on mahdollista sisällyttää kaikkiin oppiaineisiin" muutetaan muotoon, jossa huomioidaan laaja-alaisen osaamisen ja

kulttuuriperintökasvatuksen kytkökset: ”Moninainen kulttuuriperintö on mahdollista sisällyttää useisiin oppiaineisiin, liittyen laaja-alaisessa osaamisessa erityisesti teema-alueisiin: ”kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu” sekä ”osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen”. Samassa kappaleessa listattujen yhteistyötahojen joukkoon olisi hyvä lisätä tiede- ja taidekasvatuksen toimijat sekä luonto- ja ympäristökoulut.

Kappaleessa 4.4. mainitun ajallisen perspektiivin lisäksi strategiassa voisi ottaa huomioon myös kontekstuaalisen opetuksen näkökulman, joka puolestaan korostaa tilallista perspektiiviä: kulttuuriperintö on merkityksellistä paikallisesti, jolloin myös sitä koskevien ratkaisujen tulee perustua kontekstuaaliseen ymmärrykseen.

Kommenttine lukuun 5.1

Kulttuuriperintöstrategia ottaa tärkeänä ulottuvuutena esille monikulttuurisen yhteiskunnan. Kulttuuriperinnön on tärkeää tukea yhdenvertaista, monimuotoista yhteiskuntaa ja yhteisöjä. Eeva Rinteen väitöskirja tekee tästä hyviä huomioita perusopetuksen osalta, päätyen ”kulttuurisen moneuden” käsitteeseen, joka voisi olla hyödyllinen tässäkin yhteydessä (Rinne 2019).

Kommenttine lukuun 5.2

Luvussa on kiitettävästi tunnistettu kulttuuriperinnön arvo ekologisessa siirtymässä, materiaalihokkuuteen ja kiertotalouteen tähtäävässä tuotannossa sekä aineettomien hyvinvointitekijöiden tuojana aineellisen (kestämättömän) kulutuksen tilalle.

Ekologisen jälleenrakentamisen käsite voisi olla hyödyllinen, kun kulttuuriperinnön arvoa ekologisessa kestävyudessa tarkastellaan toimenpideohjelman yhteydessä kenties tarkemmin. Ekologista jälleenrakennusta kuvataan mm. seuraavasti: ”Tarvittava yhteiskunnan muutos on verrattavissa toisen maailmansodan jälkeiseen jälleenrakennukseen, jossa rakennettiin paitsi uusi fyysinen infrastruktuuri myös hyvinvointivaltion instituutiot. Julkisivallalla on keskeinen rooli kollektiivisen vision luojana sekä toiminnan koordinoijana ja rahoittajana” (BIOS 2021). Ekologisen jälleenrakennuksen ajatus voisi mm. auttaa pohtimaan, mitä osia kulttuuriperinnössämme tulisi etenkin vaalia kestävämpää tulevaisuutta rakentaessa.

On hyvä, että strategiassa tunnistetaan, että kulttuuriperintö voi joskus olla myös haitallista ilmasto- ja luontonäkökulmista ja että kulttuuriperintöä tulee tarkastella myös kriittisesti. Ekologisen kestävyuden kannalta haitallisen kulttuuriperinnön tunnistaminen on oleellista myös kulttuuriperintöön liittyvän pedagogisen työn yhteydessä – mitä halutaan siirtää kasvatukseen ja koulutuksen kautta tuleviin käytäntöihin ja ajatteluun?

Strategian toimenpideohjelmaa suunniteltaessa olisi hyvin tärkeää paneutua kulttuuriperintöä kriittisesti tarkastelemaan kysymyksiin tarkemmin ja hyödyntää niiden käsittelyssä monitieteistä yhteistyötä. Ekologisen kestävyuden kannalta kriittinen kulttuuriperintöön liittyvä keskustelu voi

koskea esimerkiksi kulttuurihistoriallisista syistä suojeltuja patoja, joilla ei useinkaan ole merkitystä energiantuotannolle, mutta jotka aiheuttavat merkittävää haittaa vaelluskaloille. Herkkä ekologiaa ja kulttuuriperintöä koskeva keskustelu liittyy myös poronhoitoon, jolla on saamelaisalueilla merkittäviä kulttuuriperintöarvoja, mutta jolla on myös ekologisia (monen suuntaisia) vaikutuksia. Hyvin kiinnostavaa olisi myös pohtia, käsittääkö kulttuuriperintö joitain kestävyiden kannalta ongelmallisia metsä- ja maatalouden käytäntöjä ja onko kulttuuriperinnöstämme toisaalta ammennettavissa nykyistä kestävämpiä käytäntöjä, joita voisi merkittävässä määrin laajentaa. Entä voisiko kulttuuriperinnön vaaliminen auttaa uhanalaisuuskehityksen torjumisessa?

Luontopaneeli katsoo, että strategian toimeenpanoa suunniteltaessa olisi hyödyllistä paneutua esimerkiksi monitieteisissä työpajoissa kulttuuriperinnön ja ekologian yhtymäkohtiin tarkemmin (strategiassa todetaankin: kulttuuriperintö- ja luontoarvoja tulisi käsitellä nykyistä kokonaisvaltaisemmin ja eri toimijoiden yhteistyönä).

Kommenttinne lukuun 5.3

Luontopaneeli ehdottaa, että kulttuuriperintökasvatusta kytkettäisiin ekososiaalisen sivistyksen lähtökohtiin ja tavoitteisiin. Kiinnittymällä ekososiaalisen sivistyksen periaatteisiin kulttuuriperintökasvatus edistää osaltaan siirtymää kokonaisvaltaisesti kestäväan yhteiskuntaan.

Tässäkin luvussa olisi hyvä mainita mahdollisuus sisällyttää kulttuuriperintö laaja-alaiseen osaamisen teema-alueisiin, erityisesti "kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu" sekä "osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen". Yhteistyötoimijoiden joukkoon olisi hyvä lisätä tiede- ja taidekasvatuksen toimijat sekä luonto- ja ympäristökoulut.

Strategiassa eri osa-alueita koskevien tavoitteiden tulisi tukea toisiaan ja siksi ekologisen kestävyiden kannalta haitallisen kulttuuriperinnön tunnistaminen on oleellista myös kulttuuriperintöön liittyvän kasvatuksen yhteydessä. Kasvatuksen kontekstissa on tärkeää kysyä, mitä kulttuuriperinnöstämme halutaan siirtää kasvatuksen ja koulutuksen kautta tuleviin käytänteisiin ja ajatteluun, mistä tulisi päästää irti?

Koska strategiassa nousee vahvasti esiin kulttuuriperinnön, luonnon monimuotoisuuden ja ekologisen kestävyiden kytkökset, Luontopaneeli tukee vahvasti pyrkimyksiä monitieteisen tutkimuksen vahvistamiseen, jossa mukana on esimerkiksi ekologisia, pedagogisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia.

Kommenttinne lukuun 5.4

-

Mikä on näkemyksenne strategian yhteiskunnallisista ja taloudellisista vaikutuksista?

-

Mahdolliset muut strategiaehdotusta koskevat huomionne.

-

Strategian valmistumisen jälkeen on tarkoitus laatia erillinen toimeenpanosuunnitelma. Pidättekö tätä tärkeänä? Jos kyllä, niin miksi?

On tärkeää, että strategialla on toimeenpanosuunnitelma, jotta eri toimijat vastuutetaan toteuttamaan sen tavoitteita.

Millaisia osallistamisen tapoja haluaisitte toimeenpanosuunnitelman laatimisessa käytettävän?

Strategiassa yhdistyvät monet kestävyiden ulottuvuudet ja se koskee laajaa kirjoa yhteiskunnan toimijoita. Avoin ja osallistava toimeenpanon suunnittelu on tärkeää. Toimeenpanoa suunniteltaessa olisi myös oleellista täsmentää strategian linjauksia ja vastata tarkemmin keskeiseen kysymykseen: Mikä kaikki kulttuuriperinnössämme tukee ilmastonmuutoksen hillitsemistä ja luontokadon pysäyttämistä ja minkälaisesta perinnöstä tulisi kenties päästää irti?

Millaisena näkisitte oman tai edustamanne tahon roolin strategian toimeenpanossa?

Luontopaneelissa on edustettuna useita eri tieteenaloja ja lähestymme luontokatoon liittyviä kysymyksiä hyvin monitieteisesti. Luontopaneelin edustus strategian toimeenpanoa suunniteltaessa voisi tukea hyvin kulttuuriperinnön, luonnon monimuotoisuuteen ja kestävyiden eri ulottuvuuksiin liittyvien kytkösten hahmottamista.

Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet Kirsi Pauliina Kallio, ympäristökasvatuksen professori, Tampereen yliopistosta sekä Outi Silfverberg, Luontopaneelin tiedekoordinaattori.

Lausunnossa käytettyjä lähteitä:

BIOS 2019, Ekologinen jälleenrakennus. <https://eko.bios.fi/>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Rinne, Eeva (2019). (Moni)kulttuurinen maailmankuva ja kuulumisen politiikka suomalaisissa peruskoulun oppikirjoissa ja nuorten kokemuksissa. Tampereen yliopisto.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1182-7>

Silfverberg Outi
Suomen Luontopaneeli